جایگاه نهادی
در بازطراحی رشته‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش

احمدرضا دوراندیش

رشته‌های هنرستانی از مهم‌ترین مسیرهای تربیت نیروی انسانی ماهر، توانمند و آمادهٔ ورود به بازار کار هستند. این رشته‌ها به‌دلیل ماهیت مهارت‌محور خود، باید پیوسته متناسب با تحولات فناوری، نیازهای بازار کار و تغییرات اجتماعی بازطراحی و به‌روزرسانی شوند. تحقق این هدف، مستلزم هماهنگی میان نهادهای متفاوت در سطوح سیاست‌گذاری، پژوهش، برنامه‌ریزی، اجرا و پشتیبانی آموزشی است. هر یک از این نهادها نقشی مکمل و زنجیره‌ای دارند و موفقیت نهایی نظام آموزش‌های فنی، حرفه‌ای و مهارتی در گرو تعامل مؤثر میان آن‌هاست.

در این میان، فرایند تصویب جدول‌های عنوان‌های درسی و ساعت‌های آموزشی رشته‌ها نیز جایگاه مهمی دارد؛ به این ترتیب که پس از مطالعه و پژوهش توسط دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی پیشنهاد تغییرات را پس از تأیید وزیر آموزش‌وپرورش، برای بررسی و تصویب به شورای عالی آموزش‌وپرورش ارسال می‌کند. مطابق مصوبهٔ تشکیل «کمیتهٔ برنامهٔ درسی کاردانش»، پیشنهادها مورد بررسی و تصویب قرار می‌گیرند و سپس به‌منظور اجرا به آموزش‌وپرورش ابلاغ می‌شود.

نقش شورای عالی آموزش‌وپرورش به‌عنوان دستگاه سیاست‌گذار

شورای عالی آموزش‌وپرورش، به‌عنوان عالی‌ترین مرجع سیاست‌گذاری در حوزهٔ آموزش عمومی و متوسطه، نقش تعیین‌کننده‌ای در بازطراحی رشته‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش دارد. این شورا با تصویب سیاست‌های کلان، تعیین چارچوب‌ها، ضوابط و جهت‌گیری‌های اصلی، مسیر کلی توسعهٔ رشته‌ها را مشخص می‌کند. از آنجا که این رشته‌ها مستقیماً با آیندهٔ شغلی دانش‌آموزان و نیازهای توسعه‌ای کشور مرتبط‌اند، تصمیمات شورا باید مبتنی بر نیازهای واقعی، شواهد پژوهشی و هماهنگی با سایر نهادهای تخصصی باشد. در این چارچوب، شورای عالی آموزش‌وپرورش ضمن تبیین سیاست‌های کلان، زمینهٔ لازم را برای بازنگری، بازطراحی و تصویب عنوان‌های رشته‌ها، جدول‌های درسی و ساختار ساعت‌های آموزشی فراهم می‌سازد تا نظام آموزشی بتواند به‌روز، کارآمد و متناسب با تحولات محیطی عمل کند.

نقش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی به‌عنوان نهاد، پژوهشگر، نیازسنج و طراح برنامهٔ درسی

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی بازوی علمی و تخصصی نظام تعلیم و تربیت در حوزهٔ طراحی برنامه‌های درسی است و شامل دفترهای تخصصی برای طراحی، تولید، انتشار و توزیع برنامه‌های درسی و مواد آموزشی است. در این میان دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش، در امر پژوهش، ارزشیابی، طراحی برنامه‌های درسی و تألیف کتاب‌های درسی، نقشی محوری بر عهده دارد. با این توضیح که در فرایند بازطراحی رشته‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش، نخست با انجام مطالعات، پژوهش‌ها و نیازسنجی‌های تخصصی، وضعیت موجود رشته‌ها، نیازهای

شـــغلی، ظرفیت‌های منطقه‌ای، تحولات فناوری و الزامات بازار کار بررسی می‌شود. این مرحله پایه و اساس تصمیم‌گیری‌های دقیق و اثربخش در طراحی برنامه‌های درسی است.

پس از انجام پژوهش و نیازسنجی، پیشنهادهای لازم در قالب جدول‌های عنوان‌های درســـی و ساعت‌های آموزشی تدوین و در کمیســـیون‌های تخصصی دفتر تدوین می‌شوند. پیشنهادها مطابق با مصوبهٔ کمیتهٔ برنامهٔ درسی کاردانش مورد بررسی قرار می‌گیرد و پس از طی مراحل کارشناســـی و تصویب در مراجع ذی‌صلاح، برای اجرا ابلاغ می‌شود. این فرایند نشان می‌دهد که طراحی برنامهٔ درســـی در رشته‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش، امری مبتنی بر مطالعه، بررسی تخصصی و تصویب رسمی است و نمی‌تواند بدون پشتوانهٔ علمی و قانونی انجام شود.

نقش معاونت متوسطه به‌عنوان مجری آموزش‌ها

معاونت متوسطه به‌عنوان بازوی اجرایی آموزش‌های متوسطه، مسئولیت اجرای مصوبات، برنامه‌ها و ساختارهای تصویب‌شده را بر عهـــده دارد. این معاونت با ســـازمان‌دهی هنرســـتان‌ها، فراهم‌سازی بســـترهای آموزشـــی، نظارت بر حســـن اجرای برنامه‌ها و پشـــتیبانی از واحدهای آموزشـــی، نقش مهمی در تحقق هدف‌های بازطراحی رشـــته‌ها ایفا می‌کند. در واقع اگر سیاست‌گذاری و طراحی برنامه در سطح ملی انجام شود، اجرای مؤثر آن در هنرســـتان‌ها نیازمند مدیریت، هماهنگی و نظارت دقیق معاونت متوسطه است. این معاونت همچنین می‌تواند از طریق دریافت بازخوردهای میدانی، به اصلاح، بهبود و تکمیل مســـتمر برنامه‌ها کمک کند. به ایـــن ترتیب، علاوه بر اجرا، در چرخهٔ بازخورد و ارتقای کیفیت نیز جایگاه مهمی دارد.

نقش دستگاه‌های متولی در تدوین استانداردهای شغلی و آموزشی و اجرای آموزش

یکی از الزامات اساسی در بازطراحی رشته‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش، مشـــارکت دســـتگاه‌های متولـــی و تخصصی هر حوزه اســـت. وزارت جهاد کشـــاورزی، وزارت میراث فرهنگی، گردشـــگری و صنایع‌دســـتی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ســـازمان آموزش فنی‌وحرفه‌ای کشور و سایر نهادهای مرتبط، به‌دلیل اشـــراف بر حوزه‌های شغلی و حرفه‌ای، نقش مهمی در تدوین اســـتانداردهای شغلی و آموزشی دارند. این دستگاه‌ها با شناسایی مهارت‌های مورد نیاز، تعریف شایستگی‌های شغلی، و تعیین اســـتانداردهای عملکردی، به نظام آموزشـــی کمک می‌کنند تا رشـــته‌ها با واقعیت‌های بازار کار و نیازهای حرفه‌ای منطبق شوند.

برای نمونـــه وزارت جهاد کشـــاورزی در حوزهٔ رشـــته‌های کشاورزی، وزارت میراث فرهنگی در حوزهٔ گردشگری و صنایع دســـتی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رشته‌های فرهنگی و هنری، و ســـازمان آمـــوزش فنی‌وحرفه‌ای کشـــور در حوزهٔ اســـتانداردهای مهارتی، می‌توانند نقش مؤثر و مکملی داشته باشـــند. این همکاری موجب می‌شـــود آموزش‌ها صرفاً حالت نظری نداشته باشـــند و به مهارت‌های قابل‌استفاده در محیط واقعی کار در قالب هنرستان‌های جوار و وابسته نزدیک شوند.

نقش دفتر انتشـــارات و فـــناوری آموزشی در پشتیبانی از طراحی بسته‌های یادگیری در فرایند بازطراحی

دفتر انتشارات و فناوری آموزشـــی یکی از دفترهای کلیدی ســـازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشـــی، نقش پشـــتیبان و تســـهیل‌گر را در فرایند بازطراحی رشـــته‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش دارد. این دفتر بـــا بهره‌گیری از ظرفیت‌های فناورانه و تولیدات آموزشـــی، می‌تواند در طراحی، تولید و پشتیبانی از بســـته‌های یادگیری نقش‌آفرینی کند. بسته‌های یادگیری در شـــاخه‌های مهارتی باید متنوع، جذاب، کاربردی و متناسب با نیازهای فراگیرندگان باشند و استفاده از فناوری‌های آموزشی می‌تواند کیفیت و اثربخشـــی آن‌هـــا را افزایش دهد. این دفتر با فراهم‌ســـازی زیرساخت‌های لازم برای تولید منابع آموزشی، چندرسانه‌ای‌ســـازی محتـــوا، و حمایت از طراحی بســـته‌های یادگیری استاندارد، به ارتقای کیفیت آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش کمک می‌کنـــد. در واقع، نقش این دفتر در تبدیل محتوای درســـی به محصولات آموزشـــی قابل استفاده و مؤثر، بسیار مهم و راهبردی است.

نقش ادارهٔ کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

ادارهٔ کل چـــاپ و توزیـــع کتاب‌هـــای درســـی نیـــز یکی از بخش‌های مهم در زنجیرهٔ تولید و انتشار منابع آموزشی است. پس از تصویب جدول‌های درسی، تدوین محتوا و نهایی‌سازی بسته‌های آموزشـــی، این دفتر مسئولیت چاپ، تکثیر و توزیع به‌موقـــع کتاب‌های درســـی را برعهـــده دارد. در رشـــته‌های فنی‌وحرفـــه‌ای و کاردانش که هماهنگی میان محتوا، مهارت و اجرا اهمیت زیادی دارد، کیفیت و زمان‌بندی مناسب در چاپ و توزیع کتاب‌ها نقش بسزایی در موفقیت برنامه‌ها ایفا می‌کند. ایـــن ادارهٔ کل که زیرمجموعهٔ ســـازمان پژوهش و برنامه‌ریزی است باید اطمینان حاصل کند که کتاب‌های درسی با دقت و با کیفیت مناسب چاپ شود و در زمان مقرر در اختیار مدرسه‌ها و هنرآموزان قـــرار گیرد تا فرایند آموزش بدون وقفه و اختلال پیش برود. از این‌رو دفتر چاپ کتاب‌های درسی بخش مهمی از زیرساخت اجرایی نظام آموزش مهارتی به‌شمار می‌رود.

در این شماره کوشیده‌ایم فرایند تغییرات رشته‌ها را از پژوهش تا اجرا از طریق گفت‌وگو و طرح ســـؤال‌های ویژه از مسئولان حوزه‌های آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش، به اطلاع شما هنرآموزان گرامی برسانیم.